

JON GRISHAM HUQUQIY TRILLERLARIDA SYUJET VA KOMPOZITSIYA XUSUSIYATLARI

Dilnoza Sultonova

Namangan davlat universiteti doktoranti

<https://orcid.org/0009-0006-0205-3319>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20092939>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Jon Grisham ijodida huquqiy triller janrining syujet va kompozitsion qurilishi tahlil qilinadi. Muallif asarlarida yosh yurist obrazining markaziy o‘rin egallashi, sud jarayonlari, yashirin xavf, korrupsion tizimlar va adolat uchun kurash motivlari badiiy jihatdan yoritiladi. Ayniqsa, *A Time to Kill*, *The Firm* va *The Pelican Brief* romanlari misolida Grisham romanlarida voqealar rivoji, dramatik keskinlik va o‘quvchini voqealar ichiga olib kirish usullari ochib beriladi. Maqolada yozuvchining huquqiy tajribasi uning asarlarida realistik muhit yaratishga xizmat qilishi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: Jon Grisham, huquqiy triller, syujet, kompozitsiya, detektiv adabiyot, sud jarayoni, yosh yurist obrazi, kriminal adabiyot.

Kirish

Zamonaviy kriminal adabiyotda huquqiy triller janri alohida mavqega ega bo‘lib, bu yo‘nalish o‘quvchini jinoyatning o‘zi bilangina emas, balki uning sud, tergov, advokatura va qonun tizimidagi aks-sadosi bilan ham tanishtiradi. Mazkur janrning eng mashhur vakillaridan biri Jon Grisham hisoblanadi. Uning romanlarida voqealar odatda jinoyat atrofida boshlanadi, ammo syujet faqat jinoyatni aniqlash bilan cheklanib qolmaydi. Aksincha, qonun, adolat, shaxsiy xavfsizlik, kasbiy vijdon va axloqiy tanlov masalalari ham birgalikda tasvirlanadi.

Grisham ijodining o‘ziga xos jihati shundaki, u sud va advokatura dunyosini kriminal adabiyotning markaziga olib chiqdi. Uning qahramonlari ko‘pincha oddiy tergovchilar emas, balki yosh yuristlar, advokatlar, huquqshunos talabalar yoki yuridik tizim ichida ishlovchi shaxslardir. Shu sababli Grisham asarlarida jinoyatni ochish jarayoni ko‘proq huquqiy tafakkur, dalillarni tahlil qilish, suddagi kurash va xavfli sirlarni fosh etish orqali amalga oshadi.

Jon Grisham romanlarida bosh qahramon sifatida ko‘pincha yosh, tajribasi kam, ammo prinsipial yurist obrazi tanlanadi. Bunday qahramon odatda katta tizimlar, yirik firmalar yoki jinoyat bilan bog‘langan kuchli guruhlar qarshisida yolg‘iz qoladi. Uning kuchi jismoniy imkoniyatida emas, balki aqli, huquqiy bilimlari, prinsipialligi va adolatga bo‘lgan ishonchida namoyon bo‘ladi. Bu jihat ayniqsa *The Firm* romanida yaqqol ko‘rinadi. Asarda Mitch McDeere Garvard yuridik maktabining eng iqtidorli bitiruvchilaridan biri sifatida yuqori maosh, qulay sharoit va yorqin kelajak va‘da qilgan yuridik firmaga ishga kiradi. Dastlab bu taklif uning uchun katta muvaffaqiyatdek tuyuladi. Biroq keyinchalik u firmaning jinoyat dunyosi bilan bog‘liq ekanini anglab yetadi. Shu tariqa yosh yuristning kasbiy muvaffaqiyat haqidagi orzusi xavfli huquqiy va axloqiy sinovga aylanadi [2].

Mitch obrazi orqali Grisham yosh mutaxassisning katta tizim oldidagi o‘jizligini va ayni paytda uning ichki irodasini ko‘rsatadi. Qahramon o‘z hayotini saqlab qolish, haqiqatni fosh etish va adolat yo‘lini tanlash o‘rtasida murakkab qarorlar qabul qilishga majbur bo‘ladi. Bu esa romanning asosiy dramatik kuchini tashkil etadi.

Grisham romanlarida syujet ko‘pincha asta-sekin kuchayib boruvchi xavf asosida quriladi. Muallif dastlab qahramonni odatiy hayotiy vaziyatga joylashtiradi, so‘ngra uning atrofida

tushunarsiz belgilar, shubhali voqealar va yashirin tahdidlar paydo bo'ladi. O'quvchi qahramon bilan birga sirni anglashga harakat qiladi.

The Firm romanida shubha bosqichma-bosqich shakllanadi: nima uchun firmadan hech kim ketmaydi, nima uchun ayrim xodimlar sirli ravishda vafot etgan, nima uchun firma o'z xodimlarini doimiy nazorat qiladi? Shu savollar roman kompozitsiyasining asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylanadi [2]. Grisham o'quvchini darhol to'liq haqiqat bilan tanishtirmaydi. Aksincha, ma'lumotlar bosqichma-bosqich ochiladi va bu usul trillerga xos keskinlikni kuchaytiradi. Bunday kompozitsion usul huquqiy triller janri uchun juda muhimdir. Chunki o'quvchi nafaqat jinoyat kim tomonidan sodir etilganini, balki tizim qanday ishlashini, qahramon qanday tuzoqqa tushganini va undan qanday chiqishini ham bilishga qiziqadi.

Grishamning *The Pelican Brief* romanida voqealar markazida huquqshunoslik talabasi Darby Shaw turadi. U ikki Oliy sud sudyasining o'limi yuzasidan huquqiy xulosa yozadi va bu xulosa kutilmaganda juda xavfli siyosiy va huquqiy sirga yaqinlashib qoladi [3]. Bu romanda Grisham ayol qahramonni faqat jabrlanuvchi yoki ikkinchi darajali obraz sifatida emas, balki voqealarni harakatga keltiruvchi intellektual kuch sifatida tasvirlaydi. Darby Shaw voqealar rivojida faol pozitsiyani egallaydi. U xavfni anglaydi, tahlil qiladi, yashirinadi, qaror qabul qiladi va haqiqatga yaqinlashadi.

The Pelican Brief romanida xavf bevosita kuch ishlatishdan ko'ra, axborot va sir bilan bog'liq. Qahramon yozgan hujjat uning hayotini xavf ostiga qo'yadi. Bu esa Grisham syujetlarining muhim xususiyatini ko'rsatadi: huquqiy bilim, dalil yoki yozma hujjat ham kriminal voqealar markazida turishi mumkin.

A Time to Kill romanida voqealar Missisipi shtatida sodir bo'ladi. Roman yosh qora tanli qizchanning zo'ravonlik qurboni bo'lishi va uning otasi jinoyatchilarni otib o'ldirishi bilan boshlanadi. Asarda asosiy e'tibor ushbu otani sudda himoya qilish jarayoniga qaratiladi [1]. Bu roman kompozitsiyasida sud jarayoni markaziy o'rin egallaydi. Voqealar shunchaki qotillik faktiga emas, balki shu qotillikning huquqiy, axloqiy va ijtimoiy talqiniga quriladi. Qahramonning aybi ochiq bo'lsa-da, muammo uning nima uchun bunday ish qilganida va jamiyat bu harakatni qanday baholashida namoyon bo'ladi.

Grisham bu roman orqali huquqiy trillerda sud zalini dramatik sahnaga aylantiradi. Guvohlar, advokatlar, sud hay'ati, jamoatchilik fikri va irqiy ziddiyatlar birgalikda asarning keskin kompozitsiyasini yaratadi. Sud jarayoni voqealarning yakuniy nuqtasi emas, balki insoniy va axloqiy savollar to'qnashadigan maydon sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Jon Grisham huquqiy trillerlarida syujet va kompozitsiya o'zaro chambarchas bog'liq. Uning romanlarida jinoyat voqeasi mustaqil hodisa sifatida emas, balki huquqiy tizim, axloqiy tanlov va shaxsiy xavf bilan bog'liq murakkab jarayon sifatida tasvirlanadi. Yosh yurist obrazi, yashirin sir, bosqichma-bosqich kuchayuvchi xavf, sud jarayoni va dramatik ziddiyatlar Grisham asarlarining asosiy kompozitsion belgilaridir.

A Time to Kill, *The Firm* va *The Pelican Brief* romanlari shuni ko'rsatadiki, Grisham o'quvchini jinoyatning tashqi tomoni bilan emas, balki uning huquqiy va psixologik oqibatlari bilan ham yuzlashtiradi. Shu jihatdan u zamonaviy kriminal adabiyotda huquqiy triller janrining ommalashuvi va shakllanishiga katta hissa qo'shgan yozuvchilardan biri hisoblanadi.

1. Grisham, J. *A Time to Kill*. New York: Doubleday, 1989. 515 p.
2. Grisham, J. *The Firm*. New York: Doubleday, 1991. 432 p.
3. Grisham, J. *The Pelican Brief*. New York: Doubleday, 1992. 330 p.

